

Suhai Pál

Baudelaire-fordítások ürügyén

Levél Győri Lászlónak

2015. február 27.

Kedves Lacikám! Köszönöm Baudelaire-eidet. Csodálkozom magamon, hogy a vele való oly sok foglalkozás után is még mindig lázba tud hozni. Nyilván B., s nem csupán a fordításai. De. Számomra, francia-néma számára csakis a fordítás. Tóth Árpádnak a küldeménybe (véletlenül?) került *Táncoló kígyója* pl. (*A táncoló kígyó*), látom ám, egy-egy szép részlete ellenére is avítas, poros. Pedig mennyire eleven még *A vándor éji dala* vagy *Ódája* (*Óda a nyugati szélhez*), s hogy egy számomra közelebbit is mondjak: az *Archaikus Apolló-torzó*. Van értelme tehát az újrafordításoknak. Az újra-újrafordításoknak is. Pedig ezzel-ezekkel most némi gondokat is okoztál nekem, Lacikám. Az időközben ejtett vágásokkal. Leveleink bizony lemaradtak ezek némelyikéről. Ezért is íródik e mostani. Tisztázni a tisztázandókat.

A *macska* című versben (bemásolás és összevetés után és alapján) mindössze két változtatást találtam. Az első rész utolsó s a második rész első versszakában. Mindkettőt jobbnak vélem az „eredetinel” (értsd: a korábbi megoldásodnál). Különösen így, hogy a francia alapján vakon is látom a különbségeket. Az újabb variánsok nemcsak jobbak, de pontosabbak is (a „mystérieux”-nek pl. jobban megfelel a „földöntúli”, mint korábról a „távoli” – s ugyanígy a „fourrure blonde et brune”-nek a „[s]elymes fehér meg barna szőr”, mint a korábbi „[s]zikrázó, sűrű, fényes”). Ha jól emlékszem, *Macskátokkal* (!) már eleve elragadtatok. Gondom (most – és még mindig) leginkább az *Intelem* cíművel van. Talán nem véletlen, hogy hat változattal is rendelkezel. Újra és újra neki kellett menned. A pirossal jelzett s a Forrásban megjelent változat talán valóban a legpontosabb, de legelevenebbnek nem nevezném. Pontosabb az előző változatoknál (pl. a „La Dent dit:” – „a Fog sziszeg:” visszaadásában), de a harmadik versszak „Fais des enfants” magyar megoldását nem tartom (továbbra sem tartom) kielégítőnek. Erre most is jobbnak vélem a „Csinálj gyereket”, mint a „Utódot nemzz” megfogalmazást. Ezúttal a korlát a nyelvben található. „Nemzz” – „nemz”: különbségük csak elméleti – gyakorlatilag, a hangzásban nem tudunk (erőltetés nélkül) különbséget tenni a két alak között. S engem ez zavar. A harmadik versszak második sorával sem lehetek kibékülve: a „csiszold a verset, vésd a szobrot” ritmikailag, a tárgyias ragozás következetességében és az eredetihez való tartás, a pontosság tekintetében is nekem jobban tetszik, mint a mostani („csiszolj verset vagy vésd a szobrot”) változat. Csak ennyi. Az összes többi (az összes többi változtatást) jobbnak gondolom.

S ha már idéztem az előbb a „fourrure”-t, most muszáj megállnom is előtte. És a meglepetés-vers, a *Le parfum*, *Az illat* előtt. Micsoda buja érzékiség a költői érzékletességben. Ez Baudelaire. S magyar átültetésében is, Lacikám. Gratulálok. És köszönöm e meglepetés-verset. Engedelmeddel (s e levél ap-

ropóján is) beleveszem a válogatásba. A „fourrure” nagy témája ezeknek a pajzán franciáknak. Gautier külön verset is szentelt a vénuszdomb ábrázolási konvencióinak. Az antik szobrászatnak megengedi, hogy „Vénusz galambját / megfosztották tollaitól”. Meg is bocsátja e régieknek: szükséges volt a szobornak „kontúrt” adniuk. De a „maiak”, s főleg a festészetben, tévednének, ha antik minták után mennének. S versének, *Titkos múzeumának* eleven csodáival cáfolja eme (föltételezett) elvetemültséget. Varietas delectat. A „női élővilág” diverzitásának, pazar sokféleségének valóságos katalógusa a verse. „Aranygyapjú”, „haj, kúszán kihajtva”, „moh”, „selymes szőr”, „bozót”, „drága folt”, „selymes otthon”, „göndör arany”, „asszonyi szakáll” – szinte vég nélkül. Babits *Eratójából* idéztem. S idézhettem volna (persze) Baudelaire-t is innen (*Egy arc ígéretei*) – mennyire jellemző, hogy erről is, neki is „ez” jut eszébe: „a drága has alatt, mely bársony és sima / és barna, mint a hindu bőrre, // prémet lelsz gagdagon, mely mint a dús Hajak / testvére, sűrűn terped széjjel...”

Találtam még más B.-verseket is Babits antológiájában, de *Az illatot* nem. Hiány. Sajnos, utólag már nem pótolható. Csak annyit tehetek, Lacikám, hogy fordításodat legalább utólag beveszem válogatottamba. Egyébként néztem én utána ennek a „fourrure”-nek is. Nem kifejezetten ‘női fanszörzet’-et jelent. Erre külön szavakkal rendelkezik a francia (‘laine’, ‘vison’). Ezért is csodálatos a B.-vers (és fordítása) – éppen a „fourrure” disztíngváltabb szinonimájával. Amely így (magyarul véletlenül sem a közömbös ‘szörzet’, hanem a képzeletet inkább

Charles Baudelaire

Le Parfum

Az illat

Lecteur, as-tu quelquefois respiré
Avec ivresse et lente gourmandise
Ce grain d’encens qui remplit une église,
Ou d’un sachet le musc invétéré?

Mondd, olvasóm, húzott-e mámorod
belélegezni részegen a tömjént,
ha betölti a templom égi csöndjét,
vagy egy zacskóból pézsmailatot?

Charme profond, magique, dont nous grise
Dans le présent le passé restauré!
Ainsi l’amant sur un corps adoré
Du souvenir cueille la fleur exquise.

A mában és az újraalkotott
múltban bódítja mélyen el az elménk;
a drága testről épp így gyűjtögetnénk
a virág nyomatát, a volt balzsamot.

De ses cheveux élastiques et lourds,
Vivant sachet, encensoir de l’alcôve,
Une senteur montait, sauvage et fauve,

Súlyos, rugalmas haja eleven
tasak, a szoba tömjént lehelője,
vad, rőt illatok ömlenek belőle,

Et des habits, mousseline ou velours,
Tout imprégnés de sa jeunesse pure,
Se dégageait un parfum de fourrure.

ruhája muszlin, ruhája selyem,
ő maga meg a tiszta fiatalság,
melyből a szörme nagy illata csap rád.

Györi László fordítása

megmozgató „szörme” jelentésváltozatával) metaforaként is érvényesülhet. E megoldásra céloztam az imént, amikor érzékiség és érzékletesség együttállítását említettem. S ráadásul e megoldással (micsoda rafinéria) a vers minden erotikáját az utolsó szószerkezetbe sűrítve. (Csak zárójelben jegyzem meg, hogy mi, magyarok is megérjük a pénzünket. Itt van pl. Lator László, akit Gautier-hez, Baudelaire-hez hasonló mértékben izgat a női. S éppen eredeti mivoltában. Olvastam erről neki is egy versét, melyet most nem találok. Valami halványabbat *A tér, a tárgyak* című kötetében igen: „segíts segíts megsemmisülni lágyan / nyíló szemérmed halvány nőszagában.” Ez bizony halványabb az előbb idézettekénél – bár éppen a „halvány” kitűnő itt –, mégis jó, hogy előjött. Hiszen B.-nél sem csak a „szörme”, hanem az „illat”, „a szörme nagy illata csap rád”. Ez a „nagy” mindenképp netovábbja, már a Te fantáziád szüleménye, Lacikám. Szerencsére.)

Maradtak még kérdéseim is. Tördelés. A *Les ténèbres* (Sötétség) küldött szonettje a franciában két négy-, egy öt- és egy egysorosból áll. Fordításod a szonettforma szokásos elrendezését adja. Kövessetek ebben, ebben is? Nem akarsz, legalább utólag, korrekciót? S ugyanígy a *Le serpent qui danse* (A táncoló kígyó) esetében. B. versképzése „hagyományos” tördelésű, közep-tengelyen balra zár (minden sort nagybetűvel kezdve) – fordításod sorkezdetei kisbetűsek, s a páros sorok mind beljebb kezdődnek. Így gondold-e még most is? Így vegyem át? Több kérdésem nincs, válaszod várva, köszönettel és barátsággal: P.

Az író szeme

Rendszertelen megjegyzések Kemsei István
A szederinda szeme című Duna-könyvéről

I. Bevezetés helyett. Ha Duna-könyve elé a szerző előszót tervezett volna, ez a természetbe még mindig gyökereivel kapaszkodó lény, a vízparti táborozó („Táborozó”) tapasztalatainak summája mellett valószínűleg a huszonegyedik századi ember természetidegenségének, hamis természetfelfogásának kritikája is lett volna. Kellene volna lennie. Kötete ugyanis nemcsak egy ízig-vérig természeti lény hamisítatlan természetszemléletét, szinte kimeríthetetlen valóságismeretét s az ezekből fakadó öntudatát-önérzetét, hanem eme öntudatnak és önérzetnek a természeti tünetmények szakadatlan fogyatkozása, az emberi beavatkozás nem egy kártétele miatti elégedetlenségét, a szerző társadalomkritikáját is tartalmazza. Mindezt azonban az elemi élmények szintjén, valós történeteket közvetítve,

sohase teoretikus fejtegetésekbe bonyolódva teszi. Kemsei azon írók sorába tartozik, akik mindent a maguk szemével kívánnak látni, nem tartanak igényt szem-

üvegre. Járnai is a saját lábán akar, kereket végképp nem tűr maga alatt – egyedül a kilybót jöhet ilyen értelemben számításba nála. Ez is csak azért, mert saját izomerejével kell hajtania. Aki végigolvassa könyvét, ennek a saját élményekre alapozott felfogásnak, a tárgyszemléletet és önszemléletet mindvégig egybekapcsoló, esetenként egymással szembesítő és kontrolláló eljárásnak csakis az előnyeiről győződhet meg. A nagyotmondások korában az őszinteség és a természetes egyszerűség igényéről. Minden mesterkedést elutasítva. Könyvét e szemlélet, a mindvégig hiteles társadalomkritika és természetközelség vonzó tapasztalata élteti. Nagyon is vonzó tapasztalata. Ebben, ismeretanyagának gazdagságában szinte kimeríthetetlen Kemsei Duna-könyve, amelyet e bőség benyomása alapján a magam részéről, freudi elszólással, hajlandó lennék akár Duna-regénynek is nevezni. (Nyomban hozzáteszem: a szerzővel ellentétben, aki óvatosan „csak” Duna-könyvről beszél kötete alcímében.) S talán igaza is van. Egymástól ugyanis viszonylag független, nem is egy időben keletkezett, s az író szándéka szerint legalábbis csak a téma okán összegyűjtött írások alkotják e könyv anyagát. Eredetije-ősváltozata *Róka a fűzfán* címmel jelent meg egy különböző tematikájú és műfajú „vegyes” kötet címadó „elbeszéléseként-esszéjeként”. Az író korábbi „nekiveselkedéséből” azt is tudom, tudni vélem, hogy az utólagos kiegészítések révén e mű lett az alapja a mostaninak. Az eredetileg többé-kevésbé egységes írást a bővítés, valamint egy-egy résztema kibontása több különálló fejezetre „szakította”, melyek külön-külön és összességükben is a Duna-témának, a kilybótok népének (s hogy intézményes szóval is illessem könyvét: a „vízi turizmus” világának) kaleidoszkópszerűen változó, új és új oldalát-elrendezését mutatják. A világ szinte végtelen sokféleségét.

II. „A szederinda szeme”. *A haszontalannak bizonyult növények számos milliói a világban szabadok maradtak, megverve ennek a szabadságnak minden hátulütőjével, kényelmetlenségével és levadászhatóságával. Mert aki szabad, felesleges. Útjában van a rabtartóság és mohóság terjeszkedésének. Ellenségeinek száma határtalan méreteket ölt. Jelenléte az embervilágban többnyire felettébb zavaró, mert ki akar lépni a determináltság gúzsbakötöttségéből. De nemcsak embervilág van a világon, nemcsak korlátolt ember szemmel felmérhető a világegyetem. Amint valamilyen oknál fogva valahol csökken az ember jelenléte, ennek a szabadságnak a jelképe, a vadszeder szinte azonnal kidugja kíváncsi fejét a földből, a picinyke zöld sarjadásból napok alatt forradalmi fűre inda indul.*

Vágjunk a közepébe. Csapjunk a lovak közé. „Korlátolt emberszem.” Ezzel szemben „a szederinda szeme”. A mű címe. Vajon miért éppen ezt, a többi között látszólag mellékes témáról szóló fejezetet állította ennyire középpontba a szerző? Középpontba, hiszen a mű címével is e mindenképpen haszontalan özönnövény látszólag érdektelen természetrajzát emeli a fontosság szintjére. Már ezzel is meglepetést keltve. De közben el is dugja „regénye” sarjadékerdejének közepébe-bozótosába. Pontosabban maga e szederinda-bozótos a középpont. Kiderül, hogy még a folyó menti hirtelen növésű galériaerdő rendezetlenségének (viszonylagos rendezetlenségének) is van középpontja (viszonylagos közepe). Akárhol és akármikor. Ha kidől egy fa, ott nyomban

elkezdi burjánzását a gaz: a csalán vagy a vadszeder. „Ha az erdő szelleme úgy dönt, hogy ideje telvén, kiemel egy-egy fát a galériaerdő nagy egészéből, máris indulhat a szeder diadalmenete világának újrafelosztásáért.” Mivel érdemelte ki a kitüntető figyelmet e szűrés szárú gyomnövény? Az író szeme, e könyvben a Táborozóé a megfigyelés révén – de nem ám a haszonelvű, kizárólagosságra törekvő embervilág szűkös érdekelttségével – hanem? csakis a létezők rendetlen rendjében egyetemesen működő törvényszerűségekre elfogulatlanul és kíváncsian tekintve, mondhatni holisztikus módon gyűjti be tapasztalatait-bölcsességét a természetről – jelen esetben a vadszeder, a szederinda külön világáról. Még hozzá egy, a többihez képest is „rendetlen”, különös hajlamú szedertőről. Hogy milyen ez? Nézzük csak: „A figyelem tárgya az az öt növendék szedertő, amelyik nemrég törte át magát az iszaprétegen, s az öt közül különösebben az egyik, amelyik éppen egy hete váltotta fel békés növekedését kalandozásra. [...] a testvérindák jólnevelten betartják a minden növényekre vonatkozó szabályt: mindegyikük a nagy víz, a Duna s a lombok közül gyéren átvilágító, nagyobb fény felé indult el. A Táborozó szederindája viszont valamilyen különös oknál fogva az ellenkező irányba tartott, arra, amerre még a legvakmerőbb szeder se jár.” Eléggé sajátos viselkedés ez ahhoz, hogy Kemsei elbeszélésének szereplője (a Táborozó) a növényvel a megfigyelésen túl immár kísérletbe ne kezdjen (kimerítve ezzel az író által egyébként többnyire ironikusan szemlélt, groteszk módon ábrázolt „tudományosságna” a teljes arzenálját). Egy jókora fatuskónak a növény útjába helyezésével kísérletezett (a Táborozó). A „vakmerő” szederinda ravaszsága azonban, mint általában mindenféle természeti jelenségé, ezúttal is felülmúlta az emberi észjárás korlátos lehetőségeit. „A tuskó és a hamu között a szederinda éjszaka felfedezett egy éppen akkora rést, amelyen át egy fejecske beférhet, s ebben a résben folytatta útját.” Ha az olvasónak e vékonyszálú történet nem lenne elegendő, hogy ember és természet aránytalan erőviszonyairól a tanulságot maga vonja le, az írótól ezt ne várja. Segítségét persze kap, újabb példázatos bekezdést a tudomány és a közvélekedés osztályozó (a létezőket pusztá hasznosságuk alapján osztályokba soroló) eljárásának a merőben másféle logika szerint „működő” természet erőivel szembeni elégtelenségéről (haszontalanságáról!). A természetben élet és halál szigorú rendje haszonszempontok nélkül uralkodik. Senki se gondolja azonban, hogy ezzel e fejezet értelmét ki is merítette. Mert lehet ugyan bárkinek ökológiai következtetéseket is levonnia az itt jellemzettek közül (tehát kritikus társadalmi következtetésekre jutnia), de ezzel Kemsei (s e fejezet – és a könyv) mondanivalóját még csak éppen a felszínen érintené. „Hogy hova akart eljutni a szederinda”, e rakoncátlan? – ezt sohase fogjuk megtudni. De legalább sejthetjük, hogy társaitól is eltérő „szándékában-akaratában” a szokott nyugatias észjárástól elütő logikát is demonstrálni kívánta a szerző. Egy valóságos filozófus módjára. De mintha ez a gondolkodásmód már föl lenne találva, s Kemsei csupán az olvasó iránti udvariasságból hallgatta volna el ennek forrását-gyökereit. Talán azért is, éppen azért, mert e logika mentén írta művét, képletes „Duna-regényét”, ennek felfogására, de még szerkesztésmódjára is ez a logika jellemző. Márpedig Kemsei teoretikusság tekintetében, bármennyire is meglepő, még ismerősei számára is meglepő, a szemérmes emberek közé tartozik – nem szeret dicsekedni ilyesmikkel. Elméleti fölte-

véseit hajlamos elrejtteni. Mint ebben az esetben is. Gyanítom. Hiszen amit a vadszeder, tudományos nevén a *Rubus fruticosus* természetéről megtudunk e műkedvelő „természetbúvár” és könyve jóvoltából, az kísértetiesen emlékeztet a Gilles Deleuze – Félix Guattari szerzőpáros *Rizóma* című könyvének-tanulmányának meghökkentő, az európai ember gondolkodásmódjában fordulatot jelentő (legalábbis követelő) állítására. Nevezetesen arról, hogy „a rizóma [bizonyos növények föld alatti tápláló és szaporítószerve – SP] központ nélküli, nem hierarchián alapuló és nem jelentő rendszer; tábornok nélküli, rendező emlékezet, illetve központi automatizmus nélkül, csupán az állapotok áramlása határozza meg”. Tökéletes megfelelője ennek Kemsei könyvében a szedertő viselkedésének leírása: „...a vadszeder valójában a föld alatt, gyökér-indáiban éli igazi, rejtőzködő életét. Ami ezek fölött a földből kilátszik, csak a dísz ezen az életen, olyan szerepű, mint a hím páva farktolla, energiákat emészt, nehezíti és elodázza a menekülést jelentő repülést, esetünkben a talajban haladást. Titokzatos körülmények között terjedő, különféle vastagságú gyökérszájai jobbra csak a vakondnak lehetnek kellemetlenül ismerősek, ha pajorvadászat közben át kell rágnia magát rajtuk. Semmi csodálni való nem lenne azon, ha egy szép napon kiderülne, hogy a Földkérget, a kontinenseket, az óceánok aljzatát, sőt, a planétát magát is a vadszeder gyökérzete tartja össze, s ezek a gyökerek a hangyákhoz hasonlóan az emberi igyekezetnek ismeretlen, másfajta világtársadalmat alkotnak.” Bizony, alkotnak is. Mint ahogy Kemsei Duna-könyvében máris. De erről talán inkább egy következő fejezetben.

III. „Fel, a Szentendrei-Dunán. Bedekker újoncoknak”. *Tahitótfalu felé evezve mindenütt azt lehet észrevenni, hogy eltűnt, elnéptelenedett a múlt. Megváltozott a part, vele együtt a növényzet, elmosódtak a hajdani sátrakhoz vezető kitaposott ösvények. Hogy nincs felismerhető valóságos világ. Az embernek nincs mihez kötnie az élményeit, végképp elhomályosult a megbízhatónak mondott idő. Az, amit múltnak nevezünk, ezentúl merő önáltatás, zagyva, hiteltelen, kótyagos állapotban, kásás hangon előadott történetmesélés. Állandó jelen idő uralkodik mindenütt és a Duna.*

Meghökkentő állítás, de igaz lehet – bennem e fölismerés így fogalmazódott valamikor: „föld alá nincs visszatérés”. Visszatérés Kemsei könyvében sem lehetséges. Túrakajakkal viszi olvasóját a Szentendrei-Duna-ág egyes számú, egyébként hiányzó kilométertáblájától a sziget legfelső fokánál álló harminckettedikig, minden méterét végigvezve és szinte pedáns módon mutatva a Duna egyhangúságában is folytonos meglepetéssel szolgáló építő-romboló munkáját. Az élő és élettelen természet szinte minden kis rezdülését útikönyvébe leltározza, de csak „addig a pontig, amíg a hajó orrát el nem fordítja a Nagy-Duna árama”. Erre s a visszaútra már egyetlen szava se marad. Magától is „[v]iszi a hajót a víz lefelé. Nem is kell evezni.” Jó kis vízitúra! – s ravaszdi írás, mely csak a csónak e fordulásával fordul maga is sok kisebb-nagyobb leírásból-elmélkedésből emberi logika szerinti összefüggő történeté – noha ebbéli minősége azért korábban is sejthető már –, pl. a növekvő sorszámú kilométertáblák akkurátus bemutatása nyomán. Izgalmas a folyó másféle idejének (időtlenységének, örök jelenének) mércéjét a történetmondásban is látni: a víz egyhangú munkájának, a folytonos

építésnek-rombolásnak a kitartó nyomon követését, mely az elbeszélésben szakadatlan ismétlődések sorozatával kelti új meg új benyomások képzetét. S még valami: imponálóan gazdag tárgyismeret! – ilyenre „ott kinn” egész intézményrendszert szokás építeni. Elégedjünk meg ez utóbbira egyetlen példával: „A Pásztor-rév fölött kilométer hosszan kiszélesedik, öblösödik a Szentendrei-Duna-ág. Az öblösödésben szívós következetességgel újabb hosszú sóderzátonyok sora épül, nagyjából ugyanavval a folyami logikával, mint hat kilométerrel lentebb. [...] Egyelőre víziszárnyasok élőhelye a fűzbokrokkal benőtt zátonysor. Elsősorban tókés récéké. Toleráns, befogadó természetű népség ez, néha-néha más, kalandos természetű kacsaféléket is elviselnek maguk között, cigányrécét, telenként kontyos récét, nyáron kacsatelepről származó, hófehér tollazatú, piros csőrű néma kacsát. Mögöttük, a bokrok takarásában, a sekélyesben egymástól is tapintatos távolságot tartva, szürkegémek halásznak.” Szinte szaknyelvi szöveg, a hajózás, a botanika és a zoológia tárgyköréből, s közben-közben mégis az az érzése az embernek, hogy a fenséges területére tévedt vagy merészkedett – utoljára Petőfinél láttam valami hasonlót: Szegedy-Maszák Mihály *Kiskunság*-elemzése epifániaként emlegeti az ilyet. Az ilyeneket. Mert oldalak tucatjai állnak ilyenekből és még ilyenebbekből, hogy a hüledező olvasóban e nem is rövid, több mint félszáz oldalas leírás-elmélkedés végeredményeképpen mégiscsak megképződjék a történet: a Táborozóról, aki tudja, hogy lefelé evezni könnyebb és gyorsabb, „fölfelé nehezebb ugyan, de élvezetesebb és tapasztalataiban mélyenszántóbb”. (Ezért aztán „a szemrevételezés sebességével [...] fölfelé lapátolgat a Sziget-ágon”.) S közben szinte mindent megnéz, észrevesz és megmutat. Mint például a szigetmonostori Duna-part flórájának sokszínű együttesét *A gátőr* fejezetében: „a Duna felé eső oldalon, ahol állandó a folyó felől jövő nedvesség és pára, a vízpartoknak és a nedves réteknek folytonosan zöldellő virágos növényei burjánzanak, a boglárkák, kenyérbélcickafarkak, arany veselkék, kányafűfélék, klematiszok, mogyorós lednekek, s a legújabb özönnövény, a vaddohány-nak is nevezett selyemfű, minek virágjából a méhek csodálatos mézet állítanak elő. Közöttük érik a kipusztíthatatlan vitaminbomba, az enyhén fanyarkás ízű fekete szeder, itt hajtanak ki a kőrislevelű juhar szélfúttá propellereiből kisarjadt magoncai is...” Mindez mutatja a sebesség viszonylagosságát is. Alig-alig mozdulnak az állóképek, erre-arra kanyarodik a csónak orra, s mégis történetté, történet elbeszélésévé kerekedik a mű. (Az egyszeri Táborozóról, aki létformájával városlakóként is a természetet választja.) Választhatja. Idegenek tőle a „nagy-pénzű korszak fantáziátlan fegyencei”. A modern kapitalizmus szép új világát s haszonélvezőit kisemberi öntudata iróniájával szemléli, bár természetleírásokba beszúrt társadalomrajzainak alig van közük a kis- és nagypolitikához – vagy talán nincs is. Illúziótlanul veszi tudomásul a természet romlását, pontosabban a természetnek ilyen-olyan részérdekekkel indokolt emberi megrontását is. Az emberi természetét hasonlóképpen. A gátőrrel adott jellemzése a deklasszálódás valóságos szociopszichológiája – létezik egyáltalán ilyen? –, mely egyszerre állítja a megálmodott terveknek a társadalomismeret hiányából fakadó meghíúsulását, másfelől a „bornírt” valóság kétes értékű „győzelmét” e doktrinárság fölött – realizmus a javából. Briliáns a „klasszikus” életformát kikezdő kétlakóság bemutatása is: a gátőr munkát halogató mentalitásának, hamis időszemléletének rajza – szemben „az elkészülésre hajlamos férfijellem fegyelmezésének alapképletével”

(à la Rákóczi és Márai). Mindez a groteszk fénytörésében – ember és állat (a baromfiudvar ragadozó) állandó párviadalát érzékeltetve, a párviadalt, melyben a kocsmá „konferenciaközpont”, s az „ideális csapda technológiai kivitelezése a fő napirendi pont”. A harc vesztese mégis az ember: „[m]ikor sötétedés után csökkent öntudattal, bizonytalan léptekkel hazatér, elfelejti bezárni a baromfiól ajtaját.” A címadó fejezet is hasonló tanulsággal szolgál: az ember, a természet ura „alulról” meghatározott lény: az „alantasabb” létformák ravaszsága (jelen esetben a „különc” szederindáé) túljár az eszén – az entrópia törvénye uralkodik rajta is. „Kicsiben.” Egyáltalán: minden „kicsiben” (mutatkozik). Kemsei István is eldicsekedhetne azzal, amivel Szerb Antal (szokott volt): hogy ő a legkisebb képű magyar író. Idegen tőle mindenfajta teoretizálás. És műve mégis teoretikus. Valahogy úgy, ahogy a francia szerzőpáros is értette. Szeret a választotta részleteknél elidőzni, a kinyitotta térben elkalandozni, az öncélú egész-elvűség nem esete. Különálló fejezetekből álló Duna-könyve legalább annyira regény, mint nem regény. Sokkal inkább alakváltoztató, mint alakválasztó (mű). A változatok sokasága, a sokféleség változatossága, gazdagsága, és ha lehet ilyet mondani, elképesztő találékonysága jellemzi. Mint a rizómát. „A rizóma nem kezdődik és nem végződik, mindig középen van, a dolgok között, köztes lény, *intermezzo*.” „Nem könnyű középen észrevenni a dolgokat, és nem fentről lefelé haladva vagy fordítva, balról jobbra vagy fordítva: próbálják ki, meglátják, minden megváltozik. Nem könnyű meglátni a fűvet a dolgokban és a szavakban (Nietzsche is ezt mondta, az aforizmát át kell »rágni«, a fennsík pedig elválaszthatatlan az ott legelésző tehenektől, melyek egyben a kék ég felhői is).”

2015. február 11.

Egy mai közköltő névjegykártyája

Levél Horváth Ferencnek

2015. március 10.

Kedves Ferikém! Új lapot vettem elő, gondolhatod, ez nem sok jóval kecsegtet. Nem gondolod rosszul. Nagyobb lélegzetet is vettem. Legalább egy mondatra elegendőt. Esetemben (magyartanár!) ez néha ugyancsak hosszúra sikeredik. Nem tudom, Ti, sakktanárok, hogy vagytok ezzel. Nem is rátok tekintek, elég Hrabalra gondolnom – némely regénye rövidebb a mondatánál. Vagyis a mondata hosszabb. Még nincs is vége a három pontból kikövetkeztethetően.

Remélem, én velősebb leszek. Nem tudom, hogy vagy ezzel – egy írófélének elég a tolla, amellyel ékeskedhet. Egy kritikusnak (akinek, mint tudjuk, „nagy a képe”) ennyi nem elegendő. Neki szüksége van még valamiféle teóriára is. Ez az ő tantusza (szemben a költő talentumával). Muszáj a pénzét kockára tennie – bedobnia az automatába, hogy az jó esetben kiadja a kívánt áruféleséget. Sohasem mást. Egy ilyen írásmű, én is kockáztatok, sokkal inkább íróját jellemzi, mint tárgyát. Legyünk nagy-

lelkűek: alanyát. Ferikém, bocsáss meg nekem – én sem tehetem másképp. Akárhogy erőlködjem is, akárminő is vagyok. Azt adhatom csak, „mi lényegem”. Mint Lucifer Madách művében. Remélem, nem „fukar kezekkel”. Bár ez már az „Úr” szólama. Úr semmiképpen sem vagyok. S neked bevallhatom, nem is szeretnék lenni. De mit számít az (mi szeretne lenni az ember, mi nem)? Majd meglátjuk. A vak is azt mondja. Azt is mondják, a magyar irodalomban legalábbis, kétféle költőtípus létezik: a tanár és az újságíró. Babits és Kosztolányi. Ha rád illesztem e méterrudat, máris zavarban vagyok. Tanárnak tanár, de véletlenül sem típus. Valamiféle kentaur. Alul tanár, fölül... Hm. Mi is? Kosztolányit veszem. Az ő *Esti Kornélját*. *Énekét*. „Jaj, mily sekély a mélység / és mily mély a sekélység [...] Tudjuk mi rég, mily könnyű / mit mondanak nehéznek, / és mily nehéz a könnyű, / mit a medvék lenéznek.” A Te ars poeticád is lehetne, Ferikém. Azzal a kis különbséggel, hogy (először is) Te nem írsz ars poeticát (!). Költészeted egésze az. Nem hivalkodsz vele, elrejtetted. Másodszor: nem vadászod a paradoxonokat (ha jön, jön, ha nem, úgy is jó). Harmadszor: nem vagy „rímbolond”. Még akkor se, ha csodálatos rímeket tudsz faragni – néha a legrafináltabb, mert a legegyszerűbb, leginkább magától értető módon. Egyáltalán: ura vagy a versnek (a verstechnikának). És mégis. És mégse. Tudod a határt. Nem feszíted túl a húrt (hogy visszatérjek „nem”-jeimhez). (Lesz még egy ilyen – előre mondom, de most muszáj megállnom a kapaszkodón. Veszem észre magamat is. Úgy járok, mint némely skolasztikus Isten létét bizonyítandó. Nincsenek érveim, csak a „nem”. Ezt nevezik „negatív teológiának”. Ennél többet aligha lehet. A költészetet illetően is – sem.) S jöjjön most, végre a negyedik „nem”. Jól fej-

lett individuum vagy, Ferikém, tudjad, hogy tudom, s költészeted terjedelmes vonulata mégsem „individuális”. És legalább ennyire nem „intellektuális”. Jóllehet az is, magad pedig maga vagy az intellektus. Mi lehet e különös bújócska oka? Kérdezem magamtól. Játékos természetedre gyanakszom. Az intellektust passziókba oltod (fojtod), az individuumot szerepekbe. S innentől kezdve minden úgy „igen”, hogy „nem”. Nem véletlenül tartogattam éppen ezt a „nemet” a végére. Mert ennek botjával mennék tovább. Valamikor ősidőkben már megkockáztattam rólad szólván a közköltészet fogalmát. Szeretsz ott lenni, ahol valamilyen közösségi eseményre sort kerítenek. Legyen az karácsony vagy újév vagy születésnap. Biblia. Vagy egy költői hagyomány árama. (*Képzelmész*-versek.) Vagy a lóverseny. Mint most, legújabbán *A Kincsem Parkban* (füzetében). Mert időközben megforgattam ám. Nagyszerű kis kötet. Kötetecske. Amilyen szerény a megjelenése-megjelentetése, olyan gazdag a tartalma. „Tartalom”: vigyázat, kényes szó. Itt most egyszerűen csak a versek tömegére gondolok. A megjelenített lovak – ló-személyiségek! – sokaságára. Mindegyiket „ujjlenyomatáról” (!) ismered. Mennyire unt és elcsépelet innen nézve a költőről általában alkotott kép: „a Lét specialistája”. Túlságosan is nagyképű, ehhez mérten semmitmondó. Te a ló és a lóversenyek specialistája vagy. Is. Mi más lenne ez, csak egy kicsit közelebből, mint a Lét maga. Mindig a konkrétumban, a pillanatban időzöl, mindig a pillanatot idézed (itt: valóságos lóversenyek valóságos krónikásaként!). És ha már a formát is veszem: a pillanatnak (idézed). Mennyire jellemző ebből a szempontból *Az Idő lován* című születésnap-i köszöntőd. Tízéves unokádhoz szóló jó tanácsaid szinte életreceptül kínálad: „légy mindig

otthon a pillanatban". Az egész verset kellene ideírom, olyan szép. Olyan szépek és találóan gazdagok bölcselmi alapgondolatra írt variációi. Muszáj itt is megállnom egy pillanatra. Kicsinyég kifújnom magam. Közköltészet. Még mindig itt tartok. Megjelenési formáját és körülményeit tekintve erre mondták régen, hogy „ponyva”. De nem ám a szó lebecsülő értelmében. Csupán úgy, hogy vásári alkalmatosság, portéka – valami, ami nemcsak a szájnak és a szemnek szól. Valamivel több annál. Szívhez szóló. Ilyen. A tiéd-tiéd is, Ferikém. Hogy ezek a szívhez címzett sorok néha döcögtek? Istenem. Nem az számít. A szándékot kell venni. (Elő a bugyellárist.) Még arany is akadhat benne. Arany. A mi Aranyunk. *Toldija* vajon nem ilyen mű-e? Ponyva. De micsodás. (Ezt még hagyom.) Inkább arról, amit ő epikai hitelnek nevezett. Fantáziája nem kitalációkra kellett, arra fukar volt, arra nem tellett. Csakis az „igaz” kicifrázására. Ez is a ponyva. Ez az igény. A tiéd is, Ferikém. Igaz és való szárnyaljon sárkányodon a magasba. A pillanat magasába. Hadd álmélkodjanak. Milyen jó játék. Így. Nagyjából el

is mondtam a magamét. Mintha meg is érkeztem volna. Ezzel. Ezennel. Mert az „igaz” itt „szép”. Meg van örökölte. Meg van formálva. (Hallom ám: sikoltoznak a nyelvvédők – a műveletlenek. Nem tudják: létige és határozói igenév együttállása néha nagyon is helyes. Csak az ilyen nem: „a nap ki van sütvé”, „a macska föl van mászva” – ezeket igékkel kell, az előbbieket nem lehet másképp.) Legvégül megfogalmazom névjegykártyádat is, Ferikém. Tehát: Horváth Ferenc (Veresegyház), foglalkozására nézve sakktanár és lószakértő, hivatása szerint színész (közköltő és ponyvaíró), költői ambícióját tekintve makulátlan és választékos. Elegáns. De szerény elegancia ez – van mire szerénynek lennie. A sok hivalkodó között szürke vagy fekete öltönyével kitűnő. Szerénytelenségnek tűnnék, ha ezek után most gratulálnék, Ferikém? Tűnjek csak annak. Jobb, mint ha pirulnék magamban, mint az újévi malac a tepsiben. Gratulálok hát és öllelek barátsággal.

Horváth Ferenc: *A Kincsem Parkban*
Szerkesztett kézirat, 2014, a Ló éve

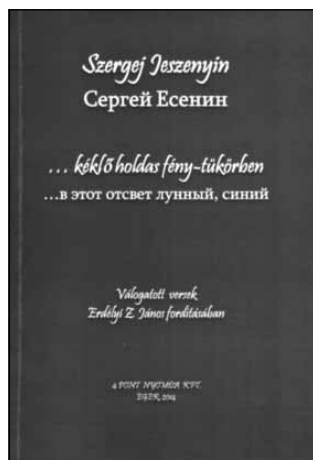
Szergej Jeszenyin

Erdélyi Z. János kéklő, holdas fény-tükrében

2014. november 28.

Kedves János! Végre átvehettem („végre”: nem Szondi Gyuri mulasztásából) *Jeszenyinedet*. Köszönöm és gratulálok. Már tüzetesen át is olvastam – néhány versére rá is járok. Ha a kötetnek nem a külalakját nézem, igazán szép verseskötet. Szinte hibátlan verselés. Ne vedd közhelyes földicsérésnek – a mai költészetben ez nagy szó. Hogy tudja-bírja valaki a ritmust és a rímet. S hogy ilyen nagy gondot is fordít rá (mint Te). Hogyisne. Jeszenyin dalköltészete ezen nyugszik. S hogy min kel? Hát a képek varázslatán. Rilkéből is tudhatom, mennyi invenció kell a dalhoz: fordításához. Különösen, ha a tartalmi pontosságot is bekalkuláljuk formaigényünkbe. Különös mégis, hogy ez utóbbi (az előbbi!): a tartalmi húség) néha mintha nem is lenne olyan fontos. Rab Zsuzsa *Bokránk*

közt már az ősz barangol... kezdetű „versére” (fordítására!) gondolok. Látom, hogy a tiéd, a Te fordításod (*Bíbor cserje közt ne járj hiába...*) a pontosabb, és mégis csak a Rab Zsuzsáét tudom autentikusnak elfogadni. Mit tegyek, így rögzült bennem, az első benyomás imprintingje ellen nincs apelláta – lúdként is csak Konrad Lorenz nyomában tudok totyogni. Ehhez persze még hozzá kell adni Rab Zsuzsa költészetének bűvöletét is. Másként nem menne a dolog. A *Nemzeti dalt* és a *Szózatot* sem lehetne ezen okok miatt újraírni. Fordítani viszont újra és újra parancs, akkor is, ha reménytelen. Vagy annál inkább. S ennek hősiességét is kiérzem soraidból. S milyen gyönyörűek a '18-as év anapesztusai tolmácsolásodban (*Ti dalok, mi riogtat a jajra?*). Ez is azon versek sorába tartozik (Rab Zsuzsa már emlegetett versével egyetemben), amelyeket (Kányádi idézve) „mondani kell”. „Mondandó” még, igaz, hogy '20-ból, a *Borus ősz hűhorász a kuwik...* is. S ugyancsak mondani kell (ezt meg '18-ból) a *De csodás, ha az ősz hűvösével...* kezdetű verset is. És mondok még egyet: *Aranyos levelek...* Csodaszép, noha ennek befejezése nem pontos. Én bizony a helyedben még gyötörném magam vele, az utolsó két sorral (а Где ты, где, моя тихая радость stb. megszólítást nem engedném el, miként a ничего не желать. slusszpoénját sem – „slusszpoén”: az ostor sudara, ennek kell szólnia). Engedelmeddel – elismerésem jeléül – folytatnám még az ötletbörzét. Gyönyörű a *Már messzebongtak aranylón a berkek...* kezdetű vers is. Kár, hogy Te is engedtélen benne napjaink nyelvi slamposságának az „aki” vonatkozó névmás indokolatlan használatával (ez csak személyre-személyekre vonatkoztatható – a „darvak” itt nem ilyenek, egyszerűen csak madarak). A sort („s a darvak, akik útra keltek”) én így magyarítanám: „s a darvak, hogyha útra keltek”. Ugyanezen vers harmadik szakaszában az állítmány a mondathangsúlyos rész. Te nem így fogalmaztad. Szerinted: „Egyedül állok, körben pusztasíkság, / a szél viszi a darvakat tova...” Mi más vinné, ha nem a szél? Viszi – itt ez a lényeg, valahogy így: „Egyedül állok, körben pusztasíkság, / viszi a szél a darvakat tova...” Végül, hogy be is fejezzem a dicséreteket e furcsa sorát (dicsérlek, hiszen foglalkozom veled), hogy befejezzem, megemlítem még fordító utószavad szinte dühös kirohanását a kései levél-versek sztereotípiái ellen: „...számomra nem hitelek a messzi nagyvárosból a nagy lumpolások közepette született »hazavágyakozó«, »ott-hont idéző« íráskorok, amikből szinte süt az elhallgatott igazság, miszerint legnagyobb büntetés az lenne a költőre nézve, ha szaván fognák és hazavinnék vagy -küldenék”. Ez így igaz. Alapképlet. A tékozló fiú bibliai példázata értelmében. Igaz, ennek Jeszenyinénél modernebb változatai is megszülettek azóta, de e kései tény talán még nem hitelteleníti a korábbit-korábbiakat. Rilke *Maltéja*, Bartók *Cantata profanája*, Pilinszky *Apokrifje*, Juhász Ferenc *Szarvassá változott fiúja* mind a visszatérés lehetetlenségét bizonyítja. De következik-e ebből,

Szergej Jeszenyin, ...kélő, holdas fény-tükörben. Válogatott versek Erdélyi Z. János fordításában, 4 Pont Nyomda Kft., Eger, 2014

a kései modernitás diszharmóniákon edződött szemléletéből, hogy egy korábbi korszak, a századelő esztétizmusának naivabb-harmonikusabb felfogásában ne is akarjuk meglátni a konkrét életigazságot? Meg kellene talán még vizsgálni e verseket, s általuk önmagunkat is.

„Vén szerető buja és vén lovagja”

Levelek Búzás Huba

Kúszmászva Európa zsámolyán című verseskötetéről

2015. január 10.

Búzás Huba, *Kúszmászva Európa zsámolyán*, Napkút Kiadó, 2015

Drága jó Hubám! Olvasom kötetedet s a róla írtakat. A tiédet és Szondi Gyuriét. Szép, lelkes írások, verseid értékét tekintve magam is így gondolkodom. De tenéék még néhány kiegészítő megjegyzést. Engedelme-tekkel. *Kúszmászod* megengedi, sőt, talán követeli is. Hogy rám vár e feladat, nem vagyok maradéktalanul nyugodt. Sárkányom mindenestre fönt leng már, valamiféle víziók magasában, de hogyan csalogassam a földre? Ez itt a kérdés. Pedig mondandómnak már a címe is előállt. Meg fogsz lepődni – legalább olyan meglepő lesz (olyannak kell lennie) legalább –, mint kötetedének. Több mint száz művésznevet számoltam és írtam össze belőle (roppant műveltség bizonyítékait), de a téged leginkább jellemző sor költőjét sehol sem találom díszes seregletedben. Ennek persze kaján módon örülök, s tiszta szívből is. Semmi kancsalság, sanda tekintet nem vezérelt, amikor „az igaz utat megleléd”. A magad igaz útját. Most olyat mondok, s olyat szeretnék ezután is váltig mondani, amit eddig még

senki se. Én is csak most kapiskálom. Ki vezérelte, milyen csillag ezt az embert, hogy így, ösztönösen is odatalált, éppen a Kisded ismeretlen szülőhelyéhez? S ezt most kérdem, Háromkirályok napján. Nem furcsa?

Meg fogsz lepődni, Hubám. Íme a képed, tükörben: „...vén szerető buja és vén lovagja”. A „vén szerető” persze, kimondom én, senki ne találgassa: Európa – elképzelem, amint a lovag, igazi lovaghoz illően, páncélban kúszmászik a kissé éltes Hölgy térdeihez (kell tehát a zsámoly!). De mit kezd aztán a páncélzattal? Ez egyelőre legyen talány. Majdcsak megfejtem. Lírai én, alanyi költő, élményköltész. Nos, itt a búszavak, amelyek, állítólag, *Kúszmászodat* jellemzik. Jellemzik is. De. Van itt egy kis bökkenő. Még. Nem is kicsi. Mert igaz, hogy nem személytelen költészet, amit művel Kúszmász barátunk, nem személytelen, mint, mondjuk, Elioté. Ebben igazat kell adnom neked-nektek: alanyi költészet. Személyes.

Az ÉN mindent visz ebben a nagy kártyacsatában (a tisztas Hölgy meghódításáért folyó küzdelemben). Mégis Italo Calvino „nem létező lovagja” (A nem létező lovag) jut eszembe, s talán nem is véletlenül. Annak ellenére is, hogy Agilulfo testetlen, a Te lovagod pedig nagyon is testes. Vérbő. Sőt buja. De helyén, éppúgy, mint Calvino remek kisregényében, egy X áll: egy bármikor behelyettesíthető nagy X. Maga az Ismeretlen. Ilyen értelemben létezik. De a különbség is a két lovag között. Ha ott az X stabil Zéró (Nulla), itt maga a változékony Végtelen. A végtelen Behelyettesíthetőség. Behelyettesítendőség. (Milyen jó szó, most látom, szinte filozofikus.) De ezzel vége. Alakmások (szinte) végtelen sora *Kúszmászod* Énje, Hubám. Akár egy színész – mindig új szerepben. S micsodás pazar szereposztás. Főszerepek. Szinte fontosabbak, mint a helyek-helyszínek (Párizs, Berlin, Prága, Budapest vagy Róma – kit érdekel, mit számít az egyetemes kavalkádban: némelykor csak díszlet – még akkor is, ha nem).

Ezeket a szerepeket is igyekeztem összegyűjteni – ahány vers, szinte annyi. Több tucat. Mindegyik másképp világít kis létezésünk nagy abszurdjára. Pazar fényjáték gazdagsága és gyermeki öröme. Valóságos tobzódás a vele való költői játékban. Ha most ezeket felsorolnám? Örülnétek, ti, mindannyian, Létetek kalandorai? Egy pici örömet megengedek – aztán cammogjunk tovább. Mert várnak még földre csalogatni valók. Most legyen ennyi elég. Mint ezek. Például. „[A]z obelisztk ma szinte kőfalloszom”; „és én? légtükrözésből épült piramis? [...] valljam be, színjatszó öcsipacsis? én ez és ez vagyok, a messze, esetleg néha... amaz is”; „csak én a malé emeltem kurvaságát istennők közé”; „felőlem [...] aligha tudható: ki én? dühös utókoromra gondolok, na, mert a félvilág a törzshelyem, avagy csak benső tájaim?”; „bolyongó, állj meg itt: régi korok hatalma hanyatlak, metropol és isten, im’ eléd”; „én, e félhomály”. És végül még egy (ezúttal több semmiképpen). Ha tetszik, ha nem. „[R]ég, hirdetőoszlop-koromban [...] bús falragaszok mallarméja, én”. Pompás színjáték ez önmagában is. Metamorfózisok végtelenje. Próteuszi találékonyságod valóságos csodája.

A versformában is. A mindeddig meghatározó pentagrammák helyében az újabb négysorosok. (Négysorosok Mestere! – tudtad, hogy létezett a tízsorosoké is?) Íme egy régi-új versforma. Régi, amennyiben (állítólag) genetikusan adott a rövidülő sorok lejtmenetében. S amiért egyöntetű. S még amiért: hogy indulatmenete van, sajátos tűzhányókitörése (más az Etnáé, gondolom én, mint a Strombolié). A négysorosoké is más, mint a pentagrammáké (pl. a páratlan sorok belső rímeinek újdonságában). Miközben olyan. Olyanok. Nagyon jól eltalált forma: pontosan illik a kalácsra. Csak kapkodom a fejem. Még ez is. Íme, egy a sok közül:

Szotyolát pöködtünk

*Forgolódunk, mint játszó gyermekek,
s aztán én régen nem vagyok
(František Hrubin)*

*ki gondolná, hogy én még szotyolát pöködtem a Palackého mostról
František Hrubinnal holdbéli időszámítás szerint – lazán –
a kedd is szerdára esett mögöttem (noszajtvá sütödést,
ki halat irdal) tudtam felőle egyet-mást talán?*

úgy vélte, pusztulunk: egyiptomi, görög – rég – latin meg perzsa – mind! –
 a mát is majd lebontják a háborúk, az új és legújabb korok...
 a jégvirágon nyáron sem röhögnek, ládd: romba dönti
 ember Babilonját – nem kósza üstökösről brummogok –

az ember önmaga, az elmehasadásos... a baglyok tollkabátban
 néztek innen-onnan, e naplement után ugyan mivé leszek?
 na, int a sütődés, vacog a város, együnk – ő mondta tán
 vagy én se mondtam – a vacsoránk pár elúszott keszeg

Lovagod inkognitója tökéletes, kedves Hubám. Száz kopó sem ér a nyomdba. Nyugodtan mondhatom. Most lantom leteszem, nyugodjék ő is. Még igyekszem szóra bírni. Majd. Addig szót se. Ölellek barátsággal.

2015. január 11.

Drága jó Hubám! Csodálkoztam volna, ha szó nélkül kibírod. Orpheuszi a Te felhorkanásod. Ha Eurüdiké lennék, most fordulhatnék vissza. De nem. Megyek tovább, amerre sárkányom vonszol. Bizony rászédtelek. Nem találtad el. Nem Calvino-altérego (sem a „nem létező”, sem a „kettészelt”, sem a „famászó”) a Te lovagod mintaképe. Lovagnak lovag, s olyan, mint a tiéd. Hozzá hasonló. (Pontosabban, az általad teremtett az általam idézetthez.) Meg fogod látni, csak egy kis türelem. A páncélt én képzeltem hozzá, a fantázia bakugrásait tekintve amúgy Búzás-módra. De már lépek is tovább. Nem érdemes tovább páncélban kereskednünk. Sokkal érdekesebb (érdemesebb) a stílusod: Kúszmászod stílusának nyomába eredni. Igaz, amit Szondi Gyuri színopszisa is állít: Búzás-nativizmus modern kori stílusirányzatok négyzetre-köbre emelésével. Szintézisre törekvés, egyfajta szintetizmus. (Létezik ilyen szó? – most találok ki.) Egész-elvűség. Miközben verseidben ennek a tagadása, visszája, visszájára fordítása hökkenti a gyanútlan érdeklődőt. Szó- és mondatfűzéseidre gondolok elsősorban. Ha kerítésnek veszem, nemcsak egy nyúl, de egy szarvas vagy vad-disznó is vígan átszökhet folytonossági hiányain. (Zárójelben mondom: láttam én ilyet. Szarvast a kelő napban. Zebegényben, házam ablakában álltam és főnről csodáltam, állt ő is a Nyúl utca aszfaltján, agancsa közt a még lángvörös nappal. S amint észrevette, hogy figyelem, a meredeken úgy megiramodott, hogy patája is szikrát hányt, lángot vetett.) Ami pedig Búzás Hubát illeti: olyannyira eltávolítod egymástól vers-szövegeid szintaktikailag egyébként precízen illeszkedő részeit, hogy ezek jelentésének megfejtése talán nagyobb kihívás a nyájas és türelmes olvasónak, mint a kötet hatalmas műveltségi hordalékával-hozadékaival való birkózás. Számomra nem újdonsága ez költészetednek, eddig is érzékeltem, de ennyire még soha. Ezért is teszem most (végre!) szóvá. Íme a mennyiség, amely ezúttal is minőséget terem(t).

De minőt. Keresem a szót, s meg is találok a töredékességben (Egész-elvű Barátom!). S mielőtt most én hökkentenélek meg téged, máris hozzáteszem, hogy ebben csupán témád, a modern európai nagyváros mozgalmasságát, lüktetését, gyorsuló idejének már-már dadogó beszédét követed. S hogy ez utóbbit nem kitalálom, ideidézem a Liget múlt évi októberi számából Kiss Lajos

András kiváló tanulmányát *Walter Benjamin Párizsáról*. A következőket olvasom (s most neked is): „Benjamin a Passzázsok... egyik helyén pontosan rögzíti a maga szerzői pozícióját: lemond az egyetlen, kitüntetett és omnipotens elbeszélő szerepéről.” (Ha visszaemlékszel minapi levelemre, ebben verseid lírai énjével kapcsolatban pengettem hasonló húrokat – elárulhatom, már akkor KLA-ra sandítva.) De menjünk csak tovább. Végre egy (valódi!) Benjamin-idézet is: „Ennek a munkának a módszere: irodalmi montázs. Én semmit sem akarok mondani. Csak megmutatni.” Rendülj meg, Hubám, óriás-műről van szó, az urbanisztikai irodalom egyik csúcsáról. Nagyságát (magasságát?) kivételesen oldalszámmal adom meg: több mint kilencszáz, majdnem ezer oldal. 1927-től 1940-es haláláig-öngyilkosságáig dolgozott rajta a szerző. Hatalmas vállalkozásán, mely nemcsak azért töredékes, mert befejezetlen, hanem mert a fragmentáltság, a mozaikszerű írói módszer a jellemzője, szinte vízjele. Miként a modern nagyvárossá avanzáló Párizsnak egykor a passzázsok voltak. Ezek az „üveggel fedett, márvánnyal borított átjáróudvarok”, melyek egész háztömböket szeltek át, s melyekben ott lüktetett egy „egész kis világ”. „A passzázs epikureuszi értelemben vett modern intermundium (világok közötti tér), mert átmenet a külső és a belső, az utca és az enteriőr között.” S még hozzátoldok (*Benjamin Passzázs-könyvéből*) egy számunkra fölöttébb érdekes mondatot. E passzázsok „lakójáról”, a kószálóról. „A kószálónak az utca a lakása, éppúgy otthon érzi magát a házak homlokzatától körbefogva, mint a polgár a szoba négy fala között.” Mintha rólad írta volna, Hubám, *Kúszmászod* lírai énjéről-elbeszélőjéről. A flâneur. Ő a Te lovagod és inkognitód. Széll Jenő fordításában: a „csatangoló”. Köteted *Kúszmászójának* megjelenésében végtelenül variábilis: hol „bolyongó”, hol „vándor”, néha „vendég”, máskor „senki, szájtáti csak”, vagy egyenesen „hínár-koszorús foszlány”, de „pokoljárt lópatás” is. (Nem folytatom, hisz erről előző levelem ejtett már néhány szót.) Most inkább szeretnék a stílus-kérdéseknél maradni.

Flâneur és passage. Ezek stílus-kérdésekben is eligazító szavak. Irányfények (mint nativizmusodéi). Mindig mozgásban, mert mindig átmenetben. Átjárókban. Egy mondat még jóformán ki sem hűlt, s máris öntesz kohászi kanaladból egy egészen más asszociációjú következőt. Mintha ezeket is a rád egyébként jellemző polifónia jegyében. Állítások, melyek meg nem állnak. Máris lépnek tovább. Legalább akkora űrt hagyva maguk mögött, mint amekkorát egyébként betöltenek. Álmélkodhat és képzelődhet a nyájas olvasó, hogy inter-aktivitásával alakot adjon nekik. Így leszünk mindannyian (olvasóid), Nexővel szólva, „az üres helyek utasai”. Ilyen az irodalmi montázs. Mozaikképeid sora. S hogy visszatérjek KLA tanulmányára: még Freudot is elénk citálja „a beszédképtelenségben megnyilvánuló háborús sokkról”. „Ezeket az embereket újra meg kellett tanítani beszélni...” Ide illik KLA irodalmi párhuzama is: „A modern élet költője is hasonló helyzetben van: újra kell tanulnia a beszédet, hogy számot adhasson a mindig töredékes, mozaikszerű tapasztalatairól. De a háborút követő békeévek nagyvárosa is megteremti a maga »traumatizált autistáját«: a szendvicsembert. Ő a kószáló végső, degradált megvalósulása.” Sokszerepű lovagod egyik alakmása, Hubám. Fejedre idézem, mielőtt búcsúzom, példajaként a stílus általam itt feszegetett töredékességének is. Emlékezz csak:

Villon és Mallarmé

*rég, hirdetőoszlop-koromban – te! – riadtan
vörös Ninától kérdeztem, felelt hamar:
– urad mit szól ahhoz, hogy fölszaladtam?
– őtet nem érdekli, ki mit kavar,
bölc, ritka kedves ember ám...*

*fatal! belém csikordult pár csillagcsavar,
csak nem borért is küldhetném netán,
de biz'... fülembé dongta: híjjon!
ej, mit se bán, nem immel-ám,
szakasztott, mint a Villon,*

*tüsténkedik, örökifjú vagy koravén?
megosztotunk a vörös Nina-díjon,
bús falragaszok mallarméja, én,
álmélkodón – kinyílt a liljom –
a nők ily fekvőterpeszén*

2015. január 14.

Drága jó Hubám! Látom, kezded megadni magad. Kezdesz szimatot fogni, noha a feladott rejtvényt még most sem tudtad megfejteni. Lovagodat illetően. Nem Calvino-alakmás, és nem is Walter Benjamin-konstrukció. Noha éppen egy általa (az utóbbi által) megidézett költőóriás passzusa e sor, minden modernség apostoláé. Még Rilke is hozzá járt iskolába. „...[V]én szerető buja és vén lovagja”. Kúszmászod alakjában, állítottam, s most is (állítom): Te lennél e lovag, e vén. Alakmásaid kiindulópontja, mintaképe ő. Bár számodra ismeretlenül. Csillag vezérelt hozzá. Csak így történhetett e vakon is biztos rátalálás. Még akkor is, ha önérzeted tiltakozik a „vén szerető” képzelet ellen: „Ami miatt nem találó ez az utóbbi metafora – hát, mindig fiatal hölgyekhez vonzódtam, ami persze szintén nem zárja ki a kivételeket.” Megengedem a „fiatal hölgyeket”. Csak éppen Európa esetében szerelmed tárgyáról a fiatalság nehezen fenn tartható állítás. Fontold csak meg: több mint kétezer éves. Ha őt fiatalnak tekinted, neked is legalább hasonló korúnak kellene lenned. Egy Saint-Germain grófnak. (Ez a gróf egyesek szerint már ezeréves is elmúlt – mások szerint csak négyszáz.) Nativista öntudatod alapján a Te korodat is legalább ennyire kell taksálnom. Persze Kúszmászod alakjában. Mert ha csak mai költőket idézel is (meg) szép számmal kötetedben, s a mai városokat járja flâneuröd, nyugodtan elismerheted, neked is imponál e Hölgy, s éppen múltja rekvizitumaival. Téged idézlek: „megvallom, Európát képzeltem valami irdatlan katedrálisnak, benne korunk kultúráját zsámolynak. Könnyű volt ilyesfélét képzelnem, mert kívül-belül meg-megcsodáltam Európa néhány katedrálisát (a milánóit, rómaiakat, párizsiakat, a reimsit, mallorcait stb. – utóbbi különösen lenyűgözött!)...” Tehát a Hölgy éltessége (is). Hogy rendet teremtsék most már, elengedhetetlen a leleplezésed. Amit, szimatolván valamit az eddigiekből, most már magad is sürgetsz: „hogyan Te »önerődből« mint barát, pályatárs, lektorom és kritikus

stílus-történetileg stb. tetten érsz, »leleplezel« – szintén rendben. Állok elébe.” Ha mindez így, akkor ideje partra szállanom, vitorlám, csapongó sárkányom levonnom. Egéből a földre. Engedek erőszakodnak. Csak madzagom el ne szakadjon, kicsinyég kitarson még. Idézetek sorát kell kibírnia. S aztán jöjjön a nagy leleplezés, mely esetemben, örvendj Te is, lelepleződés. Magamat is leleplezem. Máris láthatod. Csak türelem.

Következzék előbb a gyónás. Amit eddig írtam, mind csak fenntartásokkal igaz. Egy kicsit megtévesztő. Pl. stílusodnak a töredékességéről, mozaikszerűségéről. Nem kell messzire mennem, ismét téged idézhetlek ezen eljárás működtetéséről. Hogyan is? „Valahogy a magam különös látása szerint: szokatlan új képzettársításokkal, rendhagyó képalkotások módján. Ahogyan egyszer Suhai Pál fogalmazta meg ezt szabatosan: »a mozaikszemcsék egymás mellé rakoogatásával képes hatalmas (egyszerre kubista és szürrealista víziójú) pannót készíteni.«” Ez az igazság eddig (általam itt és most) elhallgatott esete. A forma (és nem is csak a versforma) olvasztótégelye, melyben a diszkrét és nagyon is különálló részek valahogy egy színjátzó egész ötvözetévé alakulnak. Mindez a formaadás fegyelme révén, mely különös módon még inspirálja is Búzás Huba képzeletének meglepő „denevér-csapongásait”. (E remek kép is tőle – tőled származik.) S hogy egy régi (!) klasszikust is idézzek, versében „íz, csín, tűz vagyon”, mert (!) „mesteri mív”. Saját fogalmazásod szerint, immár első személyben, Hubám: „olyan »életleti pillanatokat« törekszem megragadni »érzéki« szavakkal, amelyek kifejezik közérzetünket, mely bennem egyéni. Ez az örök, színes, kolorit ragyogást szomjúhozó befejezetlenség, az egyre újabb szellemi (és egyéb) kalandok utáni kielégíthetetlen vágyam követelte az újszerű szemléleti, szerkezeti és nyelvi formát...” Régen írtad, de *Kúszmász*-kötetedre is igaz, erre leginkább. A szintetizáló hajlam, az egész-elvűség, melynek csupán másik dimenziója a korábbiakban hangoztatott töredékes, távoli képzeteket provokáló, „üres helyeket” hagyó szerkesztésmód.

Azt hiszem, nem vállalok túlságosan nagy kockázatot, ha mindezek jellemzésül taláalomra emelek ki a kötetből egy, mindössze egy verset. *Koffermúzeumban*. E címet nehezen illeszttem a témájául szolgáló híres-hírhedt Duchamp-kép, a kubista-futurista mozgássémát reprezentáló *Lépcsőn lemenő akt* költői megjelenítésére. S a vers mégis magával ragad. Széttartó asszociációi (a koffermúzeum, a burgundi /bor/, az avantgárd-problematika és a női erotika képzeteinek kavargása) végül, a versbefejezésben bravúros módon fonódnak egybe a lírai én reakciójában, mely a hatás elementáris voltát, a „lerészegedést” a „férfi-hév” csődjének értelmében is mutatja (s ezáltal új elgondolni valókat nyit az olvasó képzelete számára). S mindezt a Búzásra oly jellemző, de e kötetben mégsem domináns pentagramma versformájában (ahogy is ez az alábbiakban olvasható):

Koffermúzeumban

*burgundi bor talán a szürreál, az absztrakt?
Marcel Duchamp egy vázlata vörös aszú?
a hírhedt mű, a Lépcsőn lemenő akt
színek jelképe? bánat, mélabú?
kuszált hajában fényzalag*

*zizeg, a szél, ha fú, ha halk éujáratú...
kihalt terem, a lelkek konganak...
kissé megtévesztő a fél mell,
hanyag divat avagy vadak
vagyunk? agyamba térdel,*

*amint elringó csipejével lépdél itt,
három palack chambertinével ér fel,
hörpintgetem látványa képeit,
de már hiába férfi-hévvél –
pár korty után lerészegít*

Íme egy újabb vers a párizsiak közül. Összesen tizenhat, miként mind az öt fejezeté is ugyanennyi. A kötet így (ötször tizenhat) összesen nyolcvan verset tartalmaz. A számtani következetesség szembetűnő – ha költőjének életkorára gondolok, különösen: ezzel éppen egybevágó. Határozott számszimbolikai konstrukciójú (is) így e kötet. A képi és szövegszerkezeti asszociációk szabadjárá engedése (Búzás szavaival: „kifejezés az »action gratuit« szellemében”) a legszigorúbb formai kötöttségek szintetizmusának (egész-elvűségének) vállalásával. Indukció és dedukció meglepő párosítása. Kéve, mely egyszerre oldott és kötött. Ilyen ez, s az összes közül a legilyenebb. Be kell vallanom. *Grand art*, ahogy Szondi Gyuri barátunk mondá. Valóban.

S jöjjön végül a leleplezés is. A tapasztalatokat összegző megoldás. A zárókő. A coda. A sárkány földre rángatása. Hubám, nem találtad el. Az idézett sor („...vén szerető buja és vén lovagja”) minden költői városleírások atyjától, Baudelaire-től származik. A *fájó Párizs* prózaverseinek verses *Epilógus*ából. S amiről e vers beszél, ez (ihlető példája nélkül is) költészeted és különösen *Kúszmászod* jellemzője, legsajátabb vonása. A vénnek, a bölcsnek a felmutatása („mert józanná nem tesz, csak a vénség”) és egyszersmind megtisztulása-megifjulása a nagy költői kalandban. A következetesen végigvitt célkitűzésben és erőfeszítésben. A Párizsról és a kilátás magasáról adott baudelaire-i, rá jellemzően némileg sátánista fűszerezésű megfogalmazás (Szabó Lőrinc tolmácsolásában) így hangzik:

*nem híg könnyeket sírni mentem oda;
de mint vén szerető buja és vén lovagja,
ki az ördögi-nagy szajhától ittasan
ifjúsága hevét szüntelen visszakapja.*

Bárcsak e nászban az isteni-ördögi szajha (Európád!) is megújulhatna. Kötetedben a Baudelaire-éhez hasonló metamorfózist látok, melynek eredménye, „a markáns, állítólag férfias hang” (Baudelaire ide vagy oda) kizárólag a tiéd, Hubám. S „[m]ert csak a koldus egy és leplezetlen”, szerepekbe bújtatott flâneurod a Te életed éli, Te élteted valamennyit költészeted varázsával, mely, még mindig Adyval szólva, a „[s]záz hűségű hűség” etikájával és esztétikájával kápráztatja el könyved olvasóját. Gratulálok és szívből köszöntelek.